

«Pobresa» s'escriu en femení

Suplement del Quadern n. 199 de CJ - (n. 233) - Juny 2016

Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona - 93 317 23 38 - info@fespinal.com

www.cristianismeijusticia.net

Hem sentit dir més d'una vegada que «la pobresa té rostre de dona», però a què es deu? Com influeix el gènere en el risc de patir de pobresa? Realment visualitzem aquesta realitat? A què ens referim quan parlem de feminització de la pobresa? Què suposa aquest fenomen per a les dones? Acostem-nos a les respostes.

En la IV Conferència Mundial sobre la Dona organitzada per les Nacions Unides a Beijing el 1995, es va consensuar un document que ha servit de marc per a les polítiques d'igualtat durant dues dècades, però que en la pràctica ha estat ignorat sistemàticament: la Declaració i Plataforma d'Acció de Beijing. La declaració assenyala la necessitat d'afrontar des de diferents àmbits (educació, medi ambient, economia, comunicació, etc.) la relació entre les dones i la pobresa. Al seu torn, exigeix el compromís dels estats participants per «superar la pobresa per-

sistent i creixent que afecta les dones», «afavorir la igualtat en l'accés a l'educació en tots els nivells», «promoure l'accés a l'ocupació digna i als àmbits de decisió sobre la seva activitat econòmica» o «eradicar la desigualtat de dones i homes en la gestió dels recursos naturals i la protecció del medi ambient», entre altres àrees d'acció crítiques que tenen una relació directa amb l'empobriment diferencial de les dones.

Algunes dades

A hores d'ara, els drets econòmics de les dones continuen sent vulnerats. Segons el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), l'extrema pobresa afecta uns 1.500 milions de persones a tot el món; i el 70% d'aquestes són dones.

Al costat de la dificultat d'accés a l'educació, a la terra i al crèdit, o de la més gran precarietat i vulnerabilitat en el mercat laboral, un dels factors que contribueixen a l'empobriment de les dones és la bretxa salarial. Així es reflecteix en l'Informe de la UGT *La igualtat salarial, un objectiu pendent* (22 de febrer de 2016):

Les polítiques econòmiques centrades en les retallades de les retribucions a la població assalariada tenen un efecte directe en la desigualtat entre dones i homes, ja que una de les seves conseqüències directes és un augment de la discriminació salarial. Aquestes polítiques han afectat tots els sectors d'activitat, però en aquells que estan més feminitzats, retribuïts amb sous baixos, les ja precàries condicions salarials de diversos milions de treballadores han empitjorat. Un total de 2.432.300 treballadores van tenir de mitjana uns ingressos bruts anuals per sota dels 16.700 euros. Però totes les dones, en tots els sectors d'activitat, estan afectades per discriminacions salarials.

I encara es poden aportar moltes altres dades sobre aquesta dramàtica situació:

- El 85% dels llocs de treball destruïts durant la crisi financera eren ocupats per dones (font: CCOO).
- El 94% de les llars monoparentals –amb moltes més dificultats per sostenir la unitat familiar– està encapçalat per dones (font: Insocat, *Indicadors socials a Catalunya en relació al context estatal i europeu*).
- El perfil mitjà de la persona usuària de serveis socials és el d'una dona de 36 a 50 anys amb estudis primaris, amb fills i filles a càrrec seu, a l'atur i amb uns ingressos mensuals mitjans d'entre 300

i 500 € (font: Informes dels Serveis Socials a Espanya del Consell General del Treball Social I i II ISSE 2013-2015).

- Menys del 20% dels qui posseeixen terres són dones (font: FAO).
- El 40% de les dones sense llar han estat agredides, el 61% han patit robatoris i el 24% han estat víctimes d'agressions sexuals (font: INE).
- Les dones representen el 70% dels treballadors a temps parcial (font: Eurostat).
- Les dones cobren de mitjana un 23,9% menys a l'any que els homes per ocupar llocs de treball del mateix valor (font: Eurostat i UGT).
- El 95% de les persones que estan fora del mercat laboral per dedicar-se a cuidar familiars són dones (font: INE i UGT).
- 2/3 dels 796 milions de persones adultes analfabetes del món són dones (font: Unesco).
- A les zones rurals, moltes dones obtenen la seva manutenció de l'activitat agrícola de petita escala, gairebé sempre de manera informal i sovint sense remuneració (font: ONU Dones).

La feminització de la pobresa: oblidades i invisibles

Si bé les víctimes de la pobresa són tant dones com homes, a la llum d'aquestes dades no és arriscat afirmar que la pobresa també és una qüestió de gènere i que la idea que la vida de les dones està millorant a tot el món és un miratge. Gemma Nicolás Lazo, en l'article «Feminismos, concepto sexo-género y derecho», confirma que «la ràtio de pobresa de les dones sempre és superior en un context geogràfic concret. Encara que el volum total de treball que realitzen és més de la meitat de l'estimable per a tota la humanitat, perceben no-

més un terç de la remuneració global». La desigualtat de gènere, per tant, suposa un enorme impediment perquè les dones puguin viure lliures de pobresa i aconseguir els recursos materials i immaterials necessaris per fer-hi front.

La feminització de la pobresa és un fenomen que ha quedat ocult durant molt de temps, ja que quan s'estudiaven les situacions de pobresa o exclusió social no s'inclouia la categoria de gènere entre les variables de l'anàlisi, i així s'amagava una part essencial de la realitat que té a veure amb la situació de vulnerabilitat extrema en què el sistema socioeconòmic col·loca milions de dones arreu del món.

La feminització de la pobresa és inqüestionable tant als països empobrits com als països suposadament desenvolupats o industrialitzats, tot i que la magnitud del seu impacte sigui diferent. El PNUD la defineix incloent quatre conceptes que s'interrelacionen i retroalimenten entre ells:¹

1. Un predomini de dones entre els pobres.
2. L'impacte no fortuït, amb un biaix de gènere,² de les causes de la pobresa.
3. Una tendència creixent de manera exponencial de les dones entre els pobres. (En aquest sentit, la feminització de la pobresa és un procés, no simplement un estat de coses en una conjuntura particular.)
4. El grau de visibilitat de la pobresa femenina.

Quant a aquest últim punt, cal afegir que la invisibilitat de la pobresa femenina es veurà reforçada mentre les dones continuïn sense estar representades políticament i no puguin prendre decisions en les seves comunitats de manera igua-

litària. Les dones en situació de pobresa, a més a més, s'enfronten a un silenci afegit, com una mordassa, ja que no se les té en compte en les decisions sobre com gestionar la mateixa economia que les margina o com compartir els béns.

Violència econòmica: l'aliança perfecta entre capitalisme i patriarcat

Patriarcat i capitalisme són dos sistemes socials que trenquen els drets de les dones en afavorir la redistribució dels recursos de manera asimètrica en benefici dels homes. Tal com afirma Rocío Domínguez Cejudo, aquesta desigualtat en la distribució de béns i recursos genera violència econòmica, «una forma d'opressió i control sobre la població femenina que està completament assumida pel sistema econòmic capitalista» i que es pot definir com «tot acte de força o poder exercit contra les dones i que vulnera els seus drets econòmics», tant en l'espai públic com en l'àmbit privat.

Persones, empreses, institucions, estats i sistemes exerceixen violència econòmica i controlen els recursos (diners, llocs de treball, terra...) i limiten així el desenvolupament integral de les capacitats de les dones i el seu exercici de la ciutadania. Es tracta d'una forma de violència de gènere que es manté invisible i naturalitzada en la nostra societat, i que s'ha accentuat amb la globalització de les polítiques neoliberals. Així ho exposava Victoria Sendón de León en una conferència pronunciada a Madrid a l'abril de 2001:

L'entrada de considerables contingents de dones al mercat laboral global en unes condicions de sobreexplotació difi-

cils d'imaginar en el món desenvolupat és una de les condicions de possibilitat d'aplicació de les polítiques neoliberals. La importància numèrica de dones en les màquiles o zones franques vinculades al vestit i al muntatge electrònic significa que hi ha sectors econòmics ocupats majoritàriament per dones. [...] Cal assenyalar, a més a més, que la globalització de les polítiques neoliberals lluny de deixar un saldo positiu per a les dones significa molta més feina gratuïta i molta més feina mal pagada.

La globalització i la deslocalització de les indústries a països empobrits a la recerca de mà d'obra barata –molt més barata en el cas de les dones si tenim en compte novament la bretxa salarial entre els dos gèneres–, converteix en objectes les dones, que es veuen obligades a acceptar ocupacions mal pagades i sense garanties laborals, i que han de combinar sovint amb el treball domèstic no remunerat propiciat per les retallades de programes socials i les polítiques d'ajust. Pateixen, doncs, i en grau extrem, la violència econòmica.

D'aquesta manera, observem que no estem parlant només de «feminització de la pobresa» i de l'explotació laboral a escala global, sinó del que la sociòloga holandesa Saskia Sassen denomina «feminització de la supervivència» davant d'un sistema que, tal com afirma Judith

Butler, «exclou la feminitat i feminitza allò exclòs».

L'economia feminista: un nou horitzó

En el seu llibre *Globalización y desigualdad de género*,³ Paloma de Villota descriu com «els models econòmics han reflectit gairebé exclusivament l'economia de mercat, i han donat compte d'un mercat laboral caracteritzat per una participació masculina lliure de restriccions reproductives».

Per posar fi a aquesta situació només ens queda tenir en compte les propostes que des del feminisme qüestionen aquest sistema econòmic depredador i les seves nefastes conseqüències, i que replantegen conceptes com benestar, mercat, creixement econòmic, producció, consum o progrés.

Al mateix temps, l'economia feminista fa visible el treball femení tantes vegades vilipendiat i proposa alternatives que posen en valor l'economia de l'atenció als familiars i el respecte del medi ambient per construir un sistema sostenible que garanteixi una vida digna també per a les dones.

Sonia Herrera
Especialista en igualtat de gènere
Membre de l'Àrea Social de CJ

-
1. Citat per Paula Lucía AGUILAR a «La feminización de la pobreza: conceptualizaciones actuales y potencialidades analíticas». *Revista Katálysis*, 2011, Mèxic: Universidad Autónoma del Estado de México, núm. 14 (1).
 2. Rocío Domínguez Cejudo, a la conferència «La otra cara de la moneda. La invisibilización de las mujeres en la economía, otra forma de violencia», sosté que «la major exposició de les dones a la pobresa es deu als majors nivells d'inseguretat, precarietat i vulnerabilitat que pateixen per la seva posició subordinada als homes en el sistema de relacions de gènere».
 3. Paloma de VILLOTA (coord.) (2014). Madrid: Síntesis.